

PORTÁL ELEKTRONICKÝCH STUDIJNÍCH TEXTŮ

Martin Ledínský, Ústav výpočetní techniky UK Praha

Portál Elektronické studijní texty (viz Obrázek 1; dále jen EST nebo portál) vytváří Ústav informačních studií a knihovnictví (dále jen ÚISK) Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze (UK). Navazuje na výukový CD-ROM Informační studia a knihovnictví v elektronických textech I, který byl vydán v roce 2003 jako výsledek projektu Interaktivní modulární výukový systém na podporu informačního a knihovnického vzdělávání z programu VISK 2 [Celbová, 2003]. Cílem portálu je sloužit jako informační zdroj pro podporu celoživotního vzdělávání knihovníků a informačních pracovníků. Portál vznikl díky finanční podpoře Ministerstva kultury České republiky (dále jen MK ČR) v programu VISK 2 v roce 2007.

The screenshot shows the homepage of the 'ELEKTRONICKÉ STUDIJNÍ TEXTY' portal. At the top, there is a navigation bar with links for 'MAPA PORTÁLU', 'PŘÍSTUPNOST', and 'KONTAKT'. Below this is a search bar with the text 'vyhledat'. The main header features the text 'Ústav informačních studií a knihovnictví' and 'ELEKTRONICKÉ STUDIJNÍ TEXTY'. A secondary navigation bar includes 'ÚVOD', 'STUDIJNÍ TEXTY', 'ONLINE TESTY', 'FOTOGALERIE', 'DALŠÍ PRAMĚNY', and 'O PROJEKTU'. The main content area is divided into several sections: 'anketa - inf. zdroje' with radio buttons for 'internetové vyhledávače', 'bibliografické databáze', and 'plnotextové databáze'; 'novinky' with two entries from Anny Stáckové; 'Co tady naleznete ...' with a text block and a date; and a large graphic for 'CENA INFORUM' awarding the portal.

Obrázek 1 – Portál Elektronické studijní texty

Portál slouží nejen studentům ÚISK, ale zároveň i všem studentům těchto nebo příbuzných oborů na dalších školách, jakož i knihovníkům a informačním profesionálům, a také zájemcům o obor a jeho fanouškům.

Obsah portálu tvoří primárně digitální sbírka studijních textů. V současné době je to 32 materiálů od 21 autorů, převážně pedagogů ÚISK, včetně studentů doktorandského a magisterského studia, absolventů a dalších autorů. Všechny studijní texty jsou ve formátu PDF. Texty jsou opatřeny základními popisnými údaji – autor, název, stručný popis a klíčová slova. Jak všechny popisné údaje, tak samotný obsah jsou plnotextově indexovány, což umožňuje rychlé a přesné vyhledávání. Kromě samotných studijních textů tvoří obsah portálu online studijní testy, fotogalerie a seznam užitečných odkazů.

V březnu 2008 byla potvrzena grantová podpora z programu VISK 2 vyhlášeného MK ČR, který zajistil další rozvoj portálu. Díky tomu bylo přislíbeno další množství kvalitních studijních materiálů od autorů z různých institucí.

V květnu 2008 byl portál Elektronických studijních textů oceněn Cenou Infora¹.

Popis uživatelského rozhraní **Přihlášení do portálu**

Pro přístup k obsahu portálu se musí uživatel nejprve přihlásit. Přímé přihlášení je možné pro studenty a pedagogy UK, neboť EST je napojen na Centrální autentizační služby UK (CAS UK). Ostatní uživatelé mimo UK, pokud jim dříve nebyl zřízen individuální účet, mohou od února 2008 využívat volnou registraci do Jednotné informační brány (JIB). Adresářová služba LDAP JIB v současné době obsahuje více než 2 500 uživatelských účtů. Všichni současní uživatelé JIB a oborových bran, z nichž knihovnici tvoří „tvrdé jádro“, tak mohou využít stejné přihlašovací jméno a heslo pro přihlášení do portálu elektronických textů. Hlavní výhodou a smyslem připojení LDAP JIB je však v umožnění samoobslužné registrace do portálu. Při registraci na adrese http://www.jib.cz/skripty/registrace/user_edit.php?lng=cze stačí vybrat a vyplnit přihlašovací jméno, heslo a e-mailovou adresu.

Úvodní strana, přístupnost a základní orientace

Pro práci s portálem EST stačí webový prohlížeč a připojení k internetu. To je jeden z rozdílů oproti výukovému CD-ROM ÚISK z roku 2003.

¹ <http://www.inforum.cz/infoceny/>

Zdrojový kód portálu je validní, a proto čitelný těmi prohlížeči, které podporují platné webové standardy. Portál byl navržen tak, aby byl přístupný podle doporučení Web Content Accessibility Guidelines (WCAG v1.0)². To znamená i možnost usnadnění pro zrakově a jinak znevýhodněné uživatele v podobě podpory změny velikosti písma a použití základních klávesových zkratk (např. pro titulní stranu, mapu portálu ad. – jedná se o užitečnou funkci, např. portál Seznam.cz s velkým ohlasem uvedl tuto funkci 19. března 2008³). Pro nastavení těchto funkcí slouží odkaz Přístupnost nad vyhledávacím políčkem. Stojí za zmínku říci, že portál je vytvořen tak, aby byl „čitelný“ i pro hlasové čtečky (webové prohlížeče s hlasovým výstupem). Portál úspěšně prošel HTML validací konsorcia W3C (platné XHTML 1.0) [W3C, 1994].

Orientaci v portálu usnadňuje obsahová mapa (odkaz Mapa portálu nalevo od odkazu Přístupnost). Novinky portálu jsou přehledně zobrazeny v portletu vlevo pod portletem přihlášení a anketou a jsou opatřeny RSS kanálem.

Portál je jednojazyčný, veškeré materiály jsou v českém jazyce. Výjimkou je informační stránka, dostupná pod odkazem English, kde jsou uvedené základní informace o portálu v anglickém jazyce. Slouží případným zahraničním návštěvníkům pro orientaci. Ovládací prvky portálu jsou vicejazyčné a záleží na uživateli, jaký jazyk mu více vyhovuje a jaký si zvolí. Množství jazyků k nastavení je téměř 150.

Studijní texty

Studijní texty v portálu EST jsou elektronické knihy (označované anglickým termínem e-book), nikoli digitalizované, ale přímo elektronicky vytvořené.

Pro přístup k nim slouží odkaz Studijní texty v navigační liště. Po klepnutí na odkaz se zobrazí navigační portlet se jmény všech autorů textů. Je možné buď klepnout na konkrétního autora, nebo použít první odkaz Celkový výpis, který zobrazí všechny texty v přehledném seznamu.

² Směrnice k přístupnosti webového obsahu (Web Content Accessibility Guidelines 1.0 – WCAG v 1.0) jsou nezávazné metodické pokyny vydané konsorciem W3C v květnu 1999. Jejich cílem je přispět k zajištění přístupnosti webových stránek pro znevýhodněné uživatele. V současné době existuje návrh směrnic verze 2.0 (z 11. listopadu 2007).

³ Seznam se stal dostupnější hendikepovaným. *Novinky.cz* [online]. 19. 3. 2008 [cit. 2008-07-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.novinky.cz/clanek/135735-seznam-se-stal-dostupnejsi-hendikepovany.html>>.

U každého autora textu je jeho osobní profil, kde uživatel nalezne jeho životopis s fotografií a kde má možnost zaslat autorovi zprávu. Zároveň zde uživatel nalezne souhrnný seznam všech autorových textů. Pod osobním profilem autora je odkaz na studijní text, případně texty. Každý text je opatřen popisem a klíčovými slovy. Text je ke stažení ve formátu PDF, pro který je třeba mít na počítači nainstalovaný program Adobe Reader, případně jiný software, který umí zobrazit standard PDF. Všechny studijní texty mají jednotný styl formátování, jednotné fonty a jsou opatřeny elektronickým obsahem.

Aby uživatel nemusel celý text hned přímo stahovat do svého počítače, může využít jeho náhled, který je přístupný pod ikonkou stránky s lupou. V novém okně se mu zobrazí náhled v prostém textu, který sice postrádá formátování, nicméně dobře poslouží pro základní orientaci. Text je v portálu zároveň opatřen datem vložení.

Výjimkou ve formátu studijních textů je přidáný materiál k textům Mgr. Zdeny Hrazdírové z Katedry tělesné výchovy Filozofické fakulty UK. K praktické příručce Gymnastika u počítače jsou přidána tři videa se soubory cviků, dohromady čítající více než 40 minut. Materiál o zdravotní gymnastice není přidán na portálu EST pro obor knihovnictví a informační vědu v žádném případě omylem – zdravotní problémy způsobené jednostrannou zátěží při sezení u počítače bohužel s naším oborem úzce souvisí.

Na posledním místě v portletu se jmenným rejstříkem autorů je umístěn odkaz Archiv starších textů. Ten vede na seznam téměř padesáti vybraných starších studijních textů (rovněž ve formátu PDF) z výukového CD-ROM Informační studia a knihovnictví v elektronických textech I, vydaného v roce 2003. Jedná se o starší výukové materiály, které jsou však přesto stále cenným informačním zdrojem. Aby se zamezilo problémům ve vyhledávání v rámci portálu, kdy by uživatel dostával velké množství výsledků ze starých textů na úkor textů nových, byly z vyhledávání staré materiály vyloučeny – nejsou plnotextově indexovány, vyhledávání v nich není možné.

Zpětná vazba a možnosti další práce s texty

Pro autory studijních textů je důležité, aby ke svým pracím získali od uživatelů zpětnou vazbu. Uživatelé mohou autora buď přímo kontaktovat zasláním zprávy, jak bylo zmíněno v předchozím odstavci, nebo mohou zanechat u každého studijního textu svou poznámku. Jedná se v podstatě o funkci diskuse ke každému textu.

U každého textu, stejně jako u každé jiné části portálu EST, má dále uživatel k dispozici tyto funkce:

- Odeslání odkazu na text e-mailem (k odeslání slouží ikona obálky)
- Tisk stránky (výstup je optimalizován – jsou z něj odstraněny všechny prvky, které by komplikovaly tisk; k tisku slouží ikona tiskárny)

- Optimalizace zobrazení – přepnutí do celoobrazovkového režimu (vhodné zejména na monitorech s nízkým rozlišením; k přepnutí slouží ikona zvětšení vedle ikony tiskárny; funkce je aktivní i při dalších přihlášeních do té doby, dokud uživatel nepřepne pomocí ikony zobrazení zpět na původní vzhled, případně dokud uživatel nesmaže v prohlížeči soubory cookies⁴)

Online testy

Oddíl Online testy v současné době zahrnuje pět elektronických testů, které se vztahují k obsahu konkrétních textů. Jejich účelem je dát uživateli možnost procvičit si probranou látku a přispět tak k lepšímu porozumění a zopakování. Každý test obsahuje různé množství otázek (přibližně od deseti do několika desítek) s různým počtem možných odpovědí (obvykle tří). Uživatel prochází testovacími otázkami (viz Obrázek 2) a po odeslání odpovědi na poslední otázku je test vyhodnocen. Podle počtu správných odpovědí je výkon uživatele oznámkován. Je zobrazen počet správných odpovědí a zároveň vygenerován přehled správných odpovědí porovnaných s odpověďmi zadanými uživatelem. Pokud se uživateli test napoprvé nepovede, může ho z této stránky spustit znovu. Očekávaný stav oddílu Online testy je takový, aby byl ke každému textu zároveň dostupný i test.

Obrázek 2 – Ukázka online testu z Informační ekonomiky

⁴ Cookie – malé množství dat, které (při návštěvě webové stránky využívající cookie) internetový prohlížeč ukládá do počítače uživatele. Data jsou pak při každé další návštěvě stránky posílána jejímu webovému serveru pro identifikaci uživatele [HTTP cookie, 2008]. Cookies se používají pro umožnění uchování uživatelských preferencí (např. vyhledávače), pro uložení nákupního košíku v elektronickém obchodě ad. Je užitečné zmínit, že cookie mohou sloužit k narušení soukromí uživatele – umožňují dlouhodobé sledování chování uživatele např. pro cílenou reklamu atp.

Fotogalerie a další prameny

Fotogalerie v portálu EST slouží převážně pro odlehčení a odreagování se po studiu textů a testování znalostí. V současné době jsou v portálu dvě podskupiny fotografií – fotografie exteriérů a interiérů knihoven. Autorkou fotografií je Mgr. Linda Skolková. Možnosti využití fotogalerií v portálu EST jsou širší, v budoucnu budou pravděpodobně rozvinuty.

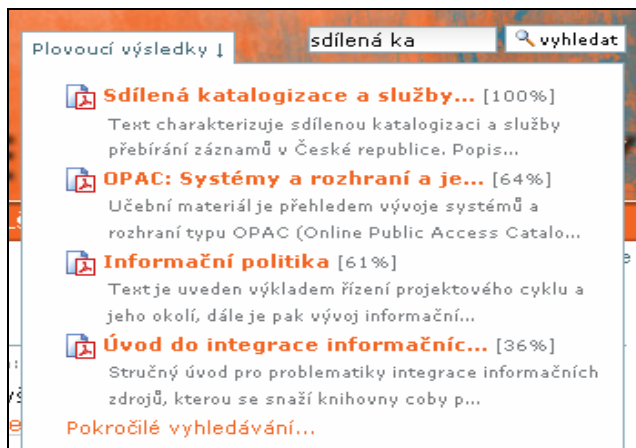
Další prameny představují jednoduchý odkazový rozcestník na důležité informační zdroje pro studenty UISK a dalších knihovnických škol, jakož i profesionální knihovníky a informační pracovníky. V tomto oddílu je i složka se zajímavými streamovanými⁵ video nahrávkami – např. sestřih debaty o návrhu nové budovy Národní knihovny České republiky Jana Kaplického. Je důležité zmínit, že videa nejsou uložena v portálu, nýbrž na serveru YouTube. I samotné jejich přehrávání je uskutečněno přímo ze serveru YouTube, v portálu EST jsou videa pouze vnořena. Přesto však umožňují přidávání poznámek od uživatelů a samozřejmostí je i jejich popis.

Vyhledávání v portálu

Vyhledávat v portálu je možné dvěma způsoby – pomocí rychlého a pokročilého vyhledávání. Rychlé vyhledávání je umožněno z vyhledávacího pole umístěného v horní části s logem. Je tak pohodlně k dispozici z jakékoli části nebo konkrétní stránky portálu. Pro rychlé vyhledávání je použita technologie s plovoucími výsledky (viz Obrázek 3), které jsou zobrazeny okamžitě poté, kdy dojde ke shodě s uživatelským dotazem. Dotaz není nutné potvrzovat (např. tlačítkem Vyhledej či OK) a výsledky se zobrazují okamžitě v průběhu psaní dotazu – např. již při zadání několika prvních znaků vyhledávacího termínu. Po dopsání termínu jsou v plovoucím okně zobrazeny všechny výsledky, které vyhovují dotazu. Míra relevance je zohledněna pořadím výsledků v okně a zároveň vyjádřena procentuálně. Pokud výsledek uživateli vyhovuje, stačí v okně klepnout na název dokumentu, který je aktivním hypertextovým odkazem. Pokud si chce uživatel výsledek podrobněji projít, použije volbu Zobrazit vše. Vyhledaný seznam se mu tak zobrazí na samostatné stránce, která přináší větší přehlednost. Pro možnost vrátit se k výsledkům později je seznam automaticky opatřen RSS kanálem. V převážně většině případů je dotaz rychle a přesně vyhodnocen přímo v plovoucím okně bez nutnosti zpřesňovat vyhledávání. Pokud je to

⁵ Streamování multimédií (na webu – zejména audia a videa) znamená, že datový tok přijímaný ze sítě není přímo ukládán na pevný disk počítače, ale je hned přehráván. Z toho plyne hlavní výhoda, že není nutné čekat, až se video nebo audio soubor celý stáhne (což může u pomalého připojení a velkého souboru trvat dlouhou dobu), ale je k dispozici pro přehrávání v podstatě ihned. Na druhou stranu hlavní nevýhodou streamovaného webového obsahu je nemožnost opakovaného přehrávání souboru v případě nedostupnosti připojení k síti [České vysoké učení..., 2004].

ale potřeba, stačí klepnout na odkaz Pokročilé vyhledávání. Pomocí něho je možno dotaz podrobněji specifikovat, např. podle autora dokumentu, klíčového slova nebo stáří dokumentu. Vyhledávání podle klíčových slov a autora je usnadněno tím, že je v rolovací nabídce nabídnut jejich seznam.

Obrázek 3 – Plovoucí okno výsledků vyhledávání

Je důležité zmínit, že je portál nastaven tak, aby indexoval pouze studijní texty ve formátu PDF, aby se výsledky nezanašely materiály, které uživatel obvykle nechce vyhledávat (např. odkazy, obrázky atp.) [Pokorný, 2008].

Literatura:

- CELBOVÁ, Iva. 2003. Nový elektronický zdroj odborných textů z oboru Informační studia a knihovnictví. *Ikaros* [online]. 2003, roč. 7, č. 2 [cit. 2008-07-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.ikaros.cz/node/1281>>. URN-NBN:cz-ik1281. ISSN 1212-5075.
- České vysoké učení technické v Praze. Výpočetní a informační centrum. Oddělení sítí a správy počítačů. 2004. *Co to je streamování* [online]. [2004] [cit. 2008-07-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.civ.cvut.cz/info/info.php?&did=443>>.
- HTTP cookie. 2008. In *Wikipedie, Otevřená encyklopedie* [online]. 2008, 6. 7. 2008 [cit. 2008-07-31]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/HTTP_cookie>.
- LEDÍNSKÝ, Martin. *Portály v oboru Informační a knihovní vědy (analýza a hodnocení významných systémů doma a ve světě)*. 2008. 73 s. Obhájeno 20. května 2008 na Ústavu informačních studií a knihovnictví Filozofické

fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí diplomové práce PhDr. Bohdana Stoklasová.

- PDF Tools. 2007. *PDF/A – The Basics* [online]. January 22, 2007 [cit. 2008-03-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.pdf-tools.com/public/downloads/whitepapers/whitepaper-pdfa.pdf>>.
- POKORNÝ, Jan <jan.pokorny@ruk.cuni.cz>. 2008. Re: odkazy v portálu textu [elektronická pošta]. Martin Ledínský <martin.ledinsky@ruk.cuni.cz>. 18. 2. 2008. [cit. 2008-07-31].
- W3C. 1994. *W3C Markup Validation Service* [online]. c1994-2007 [cit. 2008-02-24]. Dostupný z WWW: <<http://validator.w3.org/>>.